

PRAŽSKÁ KONZERVATOŘ

Obor hra na fagot

ABSOLVENTSKÁ PRÁCE

**VÝUKA FAGOTU S PŘIHLÉDNUTÍM K FYZICKÝM
OMEZENÍM DÍTĚTE**

Autor práce: Iva Burýšková

Vedoucí práce: Mgr. Karel Veverka, PhD.

Oponent práce: MgA. Lukáš Kořínek

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem absolventskou písemnou práci na téma Výuka fagotu s přihlédnutím k fyzickým omezením dítěte vypracovala samostatně na základě uvedených zdrojů, pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato absolventská písemná práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 4. 2022

.....

podpis

Poděkování

Velké poděkování patří Lukáši Kořínkovi za námět, za trpělivé zodpovídání mých dotazů a za pomoc při celkové realizaci této práce.

Obsah

Úvod	3
1 Začátečník ve hře fagot	4
1.1 Finanční náklady při studiu fagotu	4
1.2 Výuka hry na fagot na ZUŠ	5
1.3 Fyzická omezení	7
1.3.1 Dětské fagoty.....	10
1.3.2 Dokumentace problematických hmatů.....	13
1.4 Zkušenosti s výukou začátečníků	21
2 Literatura pro začátečníky.....	23
2.1 Julius Weissenborn: Studie pro fagot	24
2.2 Werner Seltmann, Günter Angerhöfer: Das Fagott.....	26
2.3 Jane Sebba: Abracadabra Bassoon	29
2.4 Sarah Watts: Razzmajazz Bassoon	31
3 Didaktická dueta.....	33
3.1 Vlastní materiály	34
3.2 Dueto I a II	35
3.3 Dueto III.....	35
3.4 Dueto IV a V	36
3.5 Dueto VI	36
3.6 Dueto VII	37
3.7 Dueto VIII	37
3.8 Dueto IX.....	38
3.9 Dueto X.....	38
3.10 Zhodnocení procesu tvorby duet.....	38
Závěr	39

Zdroje	40
Knižní zdroje	40
Notové materiály.....	40
Internetové zdroje.....	41
Seznam obrázků	43
Seznam příloh.....	44

Úvod

Následující text je věnován specifikům výuky fagotu pro studenty přibližně ve věkovém rozmezí 8–12 let. Žáci v tomto období většinou nemají dorostlé a dovyvinuté ruce, nejčastěji se to týká palce, případně malíčků a prsteníčků. Krátké prsty nedovolí obsáhnout všechny potřebné klapky fagotu pro plný rozsah. Tento fyzický limit omezuje repertoár, který se pro výuku nabízí, a žák je tak nucen se svým hudebním rozvojem sečkávat. Pedagog tedy musí přizpůsobovat výukový proces, ale i repertoár. V první části této práce se snažím tuto problematiku komplexně uchopit a popsat ji.

Druhá část práce popisuje již existující didaktickou literaturu, která se dnes při výuce fagotu užívá. Zajímá mě, zda vydané sbírky pro začátečníky obsahují dostatečnou zásobu skladeb vhodných právě pro žáky s výše uvedenými dočasnými fyzickými omezeními, a jakým způsobem jsou sbírky koncipované, především zda jsou vhodné pro mladší žáky.

Třetí část je praktická, kdy na základě získaných poznatků vytvářím 10 krátkých didaktických duet pro dva fagoty, ke kterým přidávám jejich rozbor a komentář.

K vymezení tématu mě přivedla spolupráce s Českým spolkem dvouplátkových nástrojů. Tento spolek se snaží o rozvoj hry na fagot a hoboj v České republice a pravidelně pořádá vzdělávací kurzy a setkání. Právě na těchto akcích jsem měla možnost se setkat se začátečníky na fagot, jejich potřebami a problémy při výuce na tento nástroj. Jelikož jsem na fagot začala hrát až v dospělosti, byla tato problematika pro mě zcela novou zkušeností a chtěla jsem jí věnovat pozornost před mojí případnou budoucí pedagogickou kariérou.

1 Začátečník ve hře fagot

Každé začátky studia hry na hudební nástroj jsou složité. Začít hrát na fagot s sebou ale přináší navíc některé praktické otázky, kterými je třeba se zabývat. V první řadě je třeba vůbec zjistit, že se lze na fagot vůbec učit. Nástroj je třeba případnému žákovi a rodičům představit. Zájemce se potřebuje obrátit na soukromého učitele či vhodnou vzdělávací instituci.

Základní umělecké školy nabízí výuku, jak tradičních nástrojů jako jsou housle či klavír, tak méně obvyklých nástrojů, mezi nimi i fagotu. Jen málo rodičů ale přichází s úmyslem dát své dítě právě na tento nástroj. Důvody, proč tomu tak mnohdy není, jsou shrnuty následující citací: „Jen málokterý rodič uvažuje o fagotu. Je to velký nástroj, který se malým dětem nedoporučuje ani nevybírám. Je také velmi drahý.“¹

V následujících kapitolách popisují praktické problémy, které potkají žáka přibližně ve věku 10 let (a jeho rodiče), který chce začít hrát právě na fagot.

1.1 Finanční náklady při studiu fagotu

Fagot je vůbec nejdražší dřevěný dechový nástroj, jeho cena se pohybuje v řádu desítek až stovek tisíc korun.² V současné době lze zakoupit použitý fagot v cenovém rozmezí 90 000 – 250 000 Kč.³ To je značnou překážkou pro rodiče, který by chtěl dát své dítě na fagot, neboť takto velká investice do hudebních začátků je pro málokoho přijatelná.

Alternativou ke koupi vlastního nástroje je zapůjčení přímo ze ZUŠ, dle ceníků dostupných na internetu se cena za měsíc pohybuje okolo 100 Kč/měsíc, např. v pražské ZUŠ Jana Hanuše stojí výpůjčka nástroje 90 Kč/měsíc,⁴ ZUŠ Ostrov účtuje 80 Kč/měsíc⁵ a ZUŠ Poděbrady 30 Kč/měsíc.⁶

¹ Atarah Ben-Tovim – Douglas Boyd. *Hudební nástroj a naše dítě: Vyberte svému dítěti nejvhodnější nástroj*. Praha: Nakladatelství Portál, 2007, str. 46.

² Tamtéž, str. 46.

³ Kytary.cz [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://kytary.cz/dechy/hoboje-a-fagoty/>

⁴ *Základní umělecká škola Jana Hanuše, Praha 6* [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.zuspraha6.net/wp-content/uploads/2021/09/SKOLNE-2021-2022.pdf>

⁵ *Základní umělecká škola Ostrov* [online]. [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.zusostrov.cz/pujcovne-cs.html>

⁶ *Základní umělecká škola Poděbrady* [online]. [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: <https://zus-podebrady.cz/index.php/o-skole/pujcovne/>

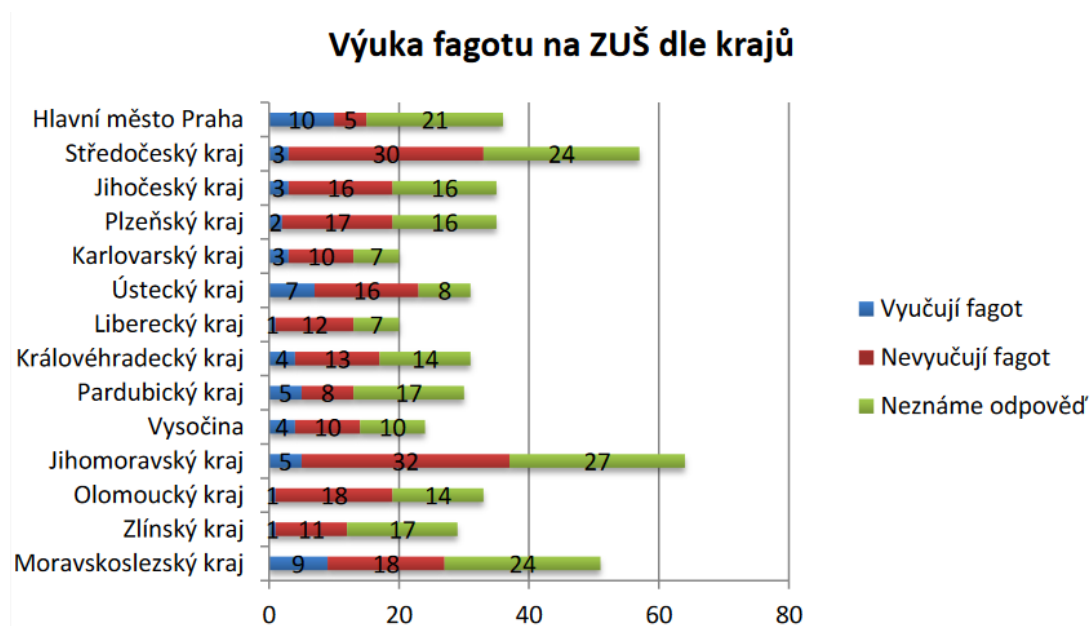
Další nákladnou položkou při hraní na fagot jsou strojky. Zkušení hráči si je vyrábí sami, ve výukovém procesu je však zvykem, že žáka zásobuje učitel, rodič pak musí za strojek zaplatit.

Cena strojků se v České republice pohybuje kolem 250 Kč.⁷ Strojky si lze přímo objednat od několika výrobců, případně přes weby jako jsou Oboissimo a Fagotové strojky, cena pak může být ještě navýšena o poštovné.

Strojek by se měl přibližně po týdnu vyměnit za nový.⁸ V praxi při nízké frekvenci cvičení to však může být i znatelně déle. Přesto by ale rodič měl být připraven na průběžné výdaje.

1.2 Výuka hry na fagot na ZUŠ

Ačkoliv je fagot běžnou součástí symfonického orchestru, není to nástroj na ZUŠ běžně vyučovaný. Výukou fagotu a hoboje na ZUŠ se zabývala v rámci své diplomové práce Kateřina Kmínková, z jejího dotazníkového šetření vyplývá tato statistika:

Obrázek 1: Výuka fagotu na ZUŠ⁹

⁷ Fagotové strojky [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.fagotovestrojky.cz/24-fagotove-strojky>

⁸ Julius Weissenborn. *Praktische Fagot-Schule*. Lipsko: Robert Forberg Musikverlag, 1920, str. 4.

⁹ Kateřina Kmínková. *Výuka hry na hoboje a fagot na ZUŠ v České republice*. Diplomová práce. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, 2017, str. 20.

Počty základních uměleckých škol s výukou fagotu jsou tedy skutečně relativně nízké. Větší koncentrace škol jsou ve velkých městech, mimo tato centra může být problematické najít učitele. Obecně se důvody pro takto nízké počty shrnují následovně:

„Fagot je podle statistik jeden z nejméně vyučovaných nástrojů na základních uměleckých školách co do počtu žáků. Prvním důvodem je jeho poměrně malá využitelnost v různých hudebních žánrech a z toho pramenící menší zájem případných adeptů studia. Oproti např. příčné flétně nebo klarinetu je fagot méně známým nástrojem.“¹⁰

Jelikož díky nízkému zájmu o hru na fagot na ZUŠ nevznikají větší komunity hráčů, byl se záměrem propojení hráčů na hoboj a fagot založen Český spolek dvouplátkových nástrojů. Od roku 2015 pravidelně pořádá interpretační kurzy a vzdělávací setkání, čímž se vytváří zázemí nejen pro začátečníky. Spolek své zaměření formuluje takto:

„Podporujeme žáky, studenty a mladé umělce ve hře na hoboj a fagot. Ke hře na dvouplátkové nástroje se snažíme přivést nové žáky prostřednictvím pořádání edukačních koncertů na základních uměleckých školách, během kterých se děti často vůbec poprvé setkají s hobojí a fagoty a poznají je v tom nejkrásnějším světle. Podporu poskytujeme také samotným školám a pedagogům.“¹¹

Spolek je doplňkovou aktivitou při celoročním vzdělávání se na ZUŠ či u soukromého učitele. Může ale propojit žáky se zájmem o hru, instituce, ve kterých se lze vzdělávat, a pedagogy. Zároveň dochází ke zvýšení motivace žáků skrze inspirativní projekty. V roce 2017 se ČSDN představil v Rudolfinu s Dvouplátkovou show, koncertem na propagaci fagotu a hoboje, což bylo i pro mnoho rodičů významnou a motivující událostí.

¹⁰ Lukáš Kořínek. *Metodika a didaktika nástroje, obor hra na fagot. MŠMT NIDV, 2013.*

¹¹ Český spolek dvouplátkových nástrojů [online]. [cit. 3. 4. 2022]. Dostupné z: <https://csdn.cz/o-nas/>

1.3 Fyzická omezení

Fagot je velký nástroj: je dlouhý 135 cm a váží kolem 2,5 kg. Dříve se na něj proto začínalo hrát až v období dospívání, kdy dítě vyrostlo a zesílilo.¹² Je především nezbytné mít dostatečně velkou ruku, jsou potřeba dostatečně dlouhé prsty, jelikož rozpětí dírek a klapek na fagotu je velké.¹³

Velikost nástroje je skutečnou limitací pro začátečníka, ale i samotná hra je překážkou, neboť vyžaduje značné fyzické úsilí. Často se tedy dítě nejprve učí hře na přípravný nástroj, nejčastěji se jedná o zobcovou flétnu. Dítě si osvojí základy dýchání, koordinaci prstů a čtení notového zápisu. Zobcová flétna se doporučuje u dětí zralých na školní docházku, je výhodou, že hra na ni nevyžaduje přílišnou fyzickou námahu.¹⁴

V současné době se postupně snižuje věková hranice začátečníků ve hře na fagot, jak dokazují zaplněné soutěžní kategorie pro žáky ZUŠ např. v Interpretační soutěži ČSDN, až k věkové hranici 8 let. Mladší žáci se také pravidelně účastní letních kurzů a zimních sympózií.

Obrázek 2: ČSDN na Dvouplátkovém sympoziu v roce 2019¹⁵

¹² Werner Seltmann – Günter Angerhöfer. *Das Fagott*. Lipsko: VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, 1977, str. 71.

¹³ Atarah Ben-Tovim – Douglas Boyd. *Hudební nástroj a naše dítě: Vyberte svému dítěti nejvhodnější nástroj*. Praha: Nakladatelství Portál, 2007, str. 47.

¹⁴ Tamtéž, str. 48.

¹⁵ Český spolek dvouplátkových nástrojů [online]. [cit. 23. 3. 2022]. Dostupné z: <http://www.csdn.cz/>

Příkladem změny věkové hranice pro začátečníky může být i text uvedený na stránkách pražské ZUŠ Jana Hanuše pro případné zájemce o studium, který shrnuje i potřebné fyzické předpoklady dítěte:

„Hra na fagot zároveň nabízí studium sólových skladeb i skladeb s doprovodem. Podmínkou pro začátek studia je dostatečný vzrůst, zdravé dýchání, dobré manuální předpoklady, zdravé zuby a přiměřená mentální vyspělost žáka. V běžné praxi předchází vlastnímu studiu hry na fagot několik ročníků zobcové flétny. Doporučený začátek studia se pohybuje okolo 10 let věku dítěte.“¹⁶

Dříve nebylo neobvyklé, že na Pražskou konzervatoř, tedy ve věku 14 a 15 let, nastupovali žáci, kteří fagot nikdy nedrželi v ruce. Dnes už přichází nová generace studentů, kteří mají již mnohaletou zkušenost s nástrojem. Žáci se dnes začínají na fagot hrát od 10 let a účastní se aktivit ČSDN, jezdí na letní kurzy a soutěže.¹⁷

Obrázek 3: Mladí fagotisté na Letní dvouplátkové akademii 2021

¹⁶ Základní umělecká škola Jana Hanuše, Praha 6 [online]. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.zuspraha6.net/hudebni-obor/dechove-nastroje/fagot/>

¹⁷ Český spolek dvouplátkových nástrojů [online]. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <http://www.csdn.cz/>

V současné době se v přístupu k fagotu preferuje nečekat, až dítě bude schopné plně obsáhnout nástroj. Dochází spíše k přizpůsobení výukového procesu potřebám žáka. Považuje se za důležité, aby si dítě s nástrojem vytvářelo zkušenost od útlého věku, repertoár a nároky se přizpůsobují jeho konkrétním schopnostem.

Se snižováním věku, ve kterém dítě začíná hrát na fagot, dochází k situacím, kdy žák nemá dostatečně dorostlou ruku, případně nemá ještě dostatečně dlouhé prsty. Dítě pak nemůže dosáhnout na některé klapky, což má za následek nedostatečný rozsah nástroje. Mnoho dnes používaných výukových materiálů tuto skutečnost nereflektuje, proto je třeba se tímto omezením zabývat. Od žáků, rodičů a učitelů je dlouhodobá poptávka po kvalitním vzdělávacím materiálu v češtině pro mladší žáky. ČSDN má ambici vznik nové učebnice, která by zohledňovala veškeré současné potřeby mladších žáků, iniciovat a zaštitit.

1.3.1 Dětské fagoty

Je nutné zde zmínit, že k fagotu existují výukové alternativy, a to různé typy zmenšených fagotů. Výrobci těchto nástrojů se různými úpravami konstrukce snaží vytvořit nástroj, který by umožňoval začít v extrémně nízkém věku, i pod 5 let, a který by řešil problém s nedostatečně dorostlou rukou u mladých hráčů. Nástroj je celkově zmenšen, tím ale mění mnohdy mění i ladění.

Nástroje lze rozdělit na zachovávající velikost a nezachovávající původní velikost.¹⁸

- Nástroje zachovávající velikost jsou běžné fagoty, kde je několika typy zásahu docíleno přizpůsobení nástroje hráči. Nástroj nemusí vůbec mít korpus, či je tento díl nahrazen lehkou plastovou variantou. Do této skupiny se řadí i fagoty, kde došlo k zásahu do mechaniky a některé potřebné klapky byly uzpůsobeny rukám dítěte.
- Nástroje nezachovávající velikost jsou nástroje postavené na stejném principu jako běžný fagot, jsou ale o poznání menší a lehčí. Zmenšením nástroje ale dochází ke změně jeho ladění, nástroj může být laděn v F, G a C o oktávu výš. Fagot laděný v F se označuje jako kvartový fagot, v G jako kvintový fagot a v C jako oktávový fagot.

Výrazným průkopníkem dětských fagotů je německá firma Guntram Wolf Holzblasinstrumente GmbH. Ve své nabídce má kvintový, resp. kvartový fagot, které jsou o poznání menší a lehčí než běžný nástroj, měří jen 85 cm, resp. 93 cm a váží okolo jednoho kilogramu. Výrobce tyto dětské nástroje pojmenoval jako fagottino, což je označení v České republice používané jako synonymum pro dětský fagot. Odlehčením nástroje je dosaženo použitím nepřírodních materiálů nebo lehčích dřev (platan, javor) namísto vzácných dřev používaných v případě běžného fagotu. Pro zvýšení atraktivity u dětí dokonce tato firma vyrábí fagottina v barevném provedení napodobujícím tygří pruhy. Extrémem je v tomto ohledu možnost pořídit fagottino laděné o oktávu výše oproti fagotu. To má již délku pouze 63 cm a váhu do půl kilogramu. Dle informací výše zmíněného výrobce Guntram Wolf bylo nejmladší žačce hrající na fagottino pouhého tři a půl roku.¹⁹

¹⁸ Kateřina Kmínková. *Výuka hry na hoboj a fagot na ZUŠ v České republice*. Diplomová práce. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, 2017, str. 88.

¹⁹ Guntram Wolf [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.guntramwolf.de/de/instrumente/kinder/fagottini>

Požizovací cena zmíněných fagottin výrobce Guntam Wolf se ale pohybuje kolem 100 tisíc korun.²⁰ Lze však najít i levnější alternativy, např. dětský fagot značky Eastman, která je v USA považována za solidního výrobce studentských nástrojů, lze na webech Amazon.co.uk, či Thomann.de koupit už za v přepočtu cca 37 tisíc korun.

Zajímavým experimentem na poli přibližování fagotu mladým hráčům, pro něž je plnohodnotný fagot zatím nevhodný, je německý projekt fagonello. Jedná se o nástroj hrající v rozsahu C až c^2 (v základní verzi s chybějícími tóny *cis* a *es*), na rozdíl od fagottina není třeba transponovat, ani si tedy při přechodu na fagot zvykat na jiné ladění, navíc jsou hmaty zcela totožné s fagotem, přičemž rozestupy děr jsou podobné jako u zobcové flétny. Nejvýraznější výhodou fagonella je jeho jednoduchá konstrukce sestávající z jednodílného těla nástroje, do něhož se zasouvá eso se strojkem. Oproti fagottinu je sice těžší, cca jeden a čtvrt kilogramu, odlišná konstrukce však zajišťuje lepší vyvážení nástroje, a tudíž komfortnější polohu při hře. Možnou nevýhodou oproti nejlevnějším modelům fagottina je znatelně vyšší cena: v přepočtu téměř devadesát tisíc korun v základní verzi.²¹

Přirozeným negativním důsledkem menších rozměrů nástroje a použití méně sofistikovaných materiálů je plošší, světlejší tón, avšak pro začátečníka jde o pominutelné nedostatky nepochybně vyvážené rychlejším a snadnějším ozevem nástroje, v některých případech jednoduššími hmaty (nikoli však natolik, aby přechod na plnohodnotný fagot byl velkým skokem) a především rozměry lépe odpovídajícími fyziognoimii začínajících fagotistů nízkého věku.

V Německu je ale tato alternativa i přes zmíněné nevýhody velice populární a je k dispozici množství literatury pro fagottina a celkově fagotové literatury pro děti.²² Situace v České republice je bohužel odlišná. Kateřina Kmínková v rámci své diplomové práce z roku 2017 uvádí:

²⁰ *Fagotové strojky* [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.fagotovestrojky.cz/lang-en/9_guntram-wolf

²¹ *Fagonello* [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z: http://fagonello.de/Konzept_en.htm

²² *Anselma Musik* [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z: http://fagottino.de/literatur_d.html

„Mezi pedagogy, hráči i samotnými výrobci nástrojů panuje veliká rozpolcenost v názorech, zda používat či nepoužívat dětské modely fagotů. Bavíme-li se o používání těchto modelů, v České republice zatím nelze mluvit o trendu.“²³

Pokud mohu soudit z aktivit a směřování ČSDN, na této skutečnosti se zatím nic nezměnilo. Děti se stále začínají učit na fagoty normální velikosti, a proto je třeba znát jejich specifické potřeby co se fyzických omezení a repertoáru týče.

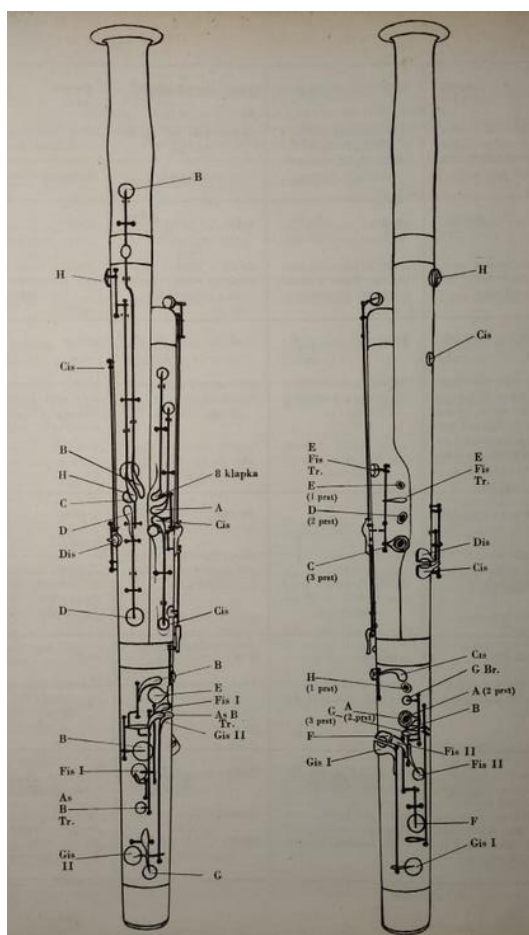
²³ Kateřina Kmínková. *Výuka hry na hoboj a fagot na ZUŠ v České republice*. Diplomová práce. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, 2017, str. 87.

1.3.2 Dokumentace problematických hmatů

V této sekci rozebírám specifické držení nástroje začátečníky na fagot a problematické hmaty, z důvodu nedostatečně velké ruky. Níže uvedené fotografie jsem získala s pomocí Lukáše Kořínka, jednoho z nejvýznamnějších pedagogů fagotu v České republice. Lukáš Kořínek má zkušenost s žáky všeho věku, fagot vyučuje na Gymnáziu a Hudební škole hlavního města Prahy, na Pražské konzervatoři a v ZUŠ Říčany.

Jeden z jeho žáků byl požádán, aby uchopil nástroj, jak je zvyklý. Vše je zdokumentováno v kapitole níže. Zaměřuji se na popsání omezujících hmatů z hlediska rozsahu. Získané poznatky jsou využity při zpracování vlastního notového materiálu.

Pro lepší orientaci přikládám schéma fagotu s nákresem všech potřebných klapek:²⁴

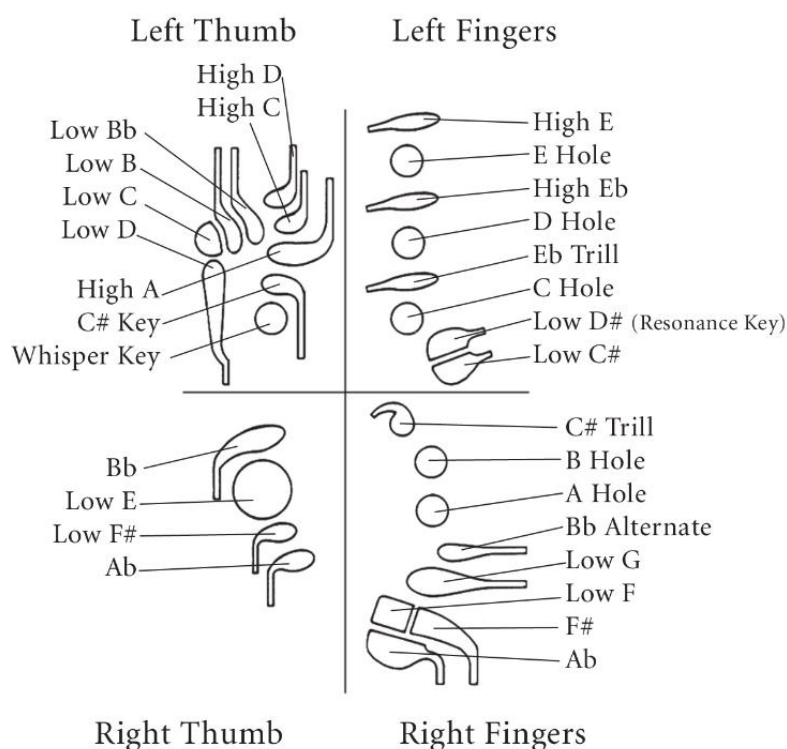

Obrázek 4: Schéma fagotu

²⁴ Karel Pivoňka. *Škola hry na fagot*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění Praha, 1954, str. 7.

Ze schématu je zřejmé, že fagot disponuje velkým množstvím klapek. Některé z nich jsou výhradně trylkovací, se těmi začátečník nepřijde do styku. Důležité je, že na spodním dílu lze tóny *As* a *Fis* uchopit tzv. předním nebo zadním hmatem, používají se dva alternativní hmaty pro stejný tón. Ve výukovém procesu ale tato skutečnost nehraje velkou roli, z vlastní zkušenosti vím, jak jsou nové hmaty matoucí a příliš mnoho možností je pro žáka zahlcující, proto se ze začátku dítě učí pouze jedné hmatové alternativě.

Schéma klapek se pak nejčastěji uvádí formou následující tabulky:²⁵

Obrázek 5: Schéma klapek na fagotu

Při mapování problematických hmatů je důležité zmínit, že pro střední polohu nástroje se stiskává tzv. piano mechanika, zde klapka označena jako *Whisper Key*. Tato klapka našťastí není nezbytně nutná, zaručuje snadný ozev, lepší kvalitu tónu a jeho intonační stabilitu. Pokud žák na tuto klapku dosáhne, je od začátku veden k tomu, aby ji používal.

²⁵ *Wikipedia* [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Standard_Bassoon_Fingering_Keys_Diagram.png

1.3.2.1 *Problematické hmaty levé ruky*

Na fotografii je nejprve zachycena levá ruka zepředu. Dítě musí být schopno zakrýt dírky ukazováčkem, prostředníčkem a prsteníčkem. Lze spatřit palec umístěn na korpusu směrem vzhůru.

Obrázek 6: Levá ruka dítěte zepředu

Palec ale má být správně na zadní straně nástroje:

Obrázek 7: Levá ruka dítěte zezadu

Pozice s palcem umístěným na korpusu je pouze přechodná, než dítě dosáhne na klapky zezadu nástroje. Tímto způsobem držení dochází k uvolnění dlaně a prstů, dítě je schopno tímto způsobem bezpečně a pohodlně na nástroj hrát.

Ve výjimečných případech žák nedosáhne prsteníčkem levé ruky na díрку. Což má za následek zúžení rozsahu nástroje na pouhé tři tóny. Dle zkušeností Lukáše Kořínka, u hráče s tímto omezením nastává pocit neuspokojení, žák nemá pocit pokroku a dochází tak ke ztrátě motivace. Pedagog samozřejmě může dítě učit správnému nátisku, postoji a čtení notového zápisu. Kromě výuky na nástroj je tedy dítě rozvíjeno i v ostatních hudebních schopnostech potřebných pro komplexní obsáhnutí nástroje.²⁶ To ale mnohdy nemusí pro motivaci dítěte stačit. Chce-li tedy dítě hrát na fagot v nízkém věku, mělo by být schopno zakrýt alespoň tyto tři dírky zachycené na fotografii, aby se předešlo neúspěchu.

Na zadní straně nástroje se nachází klapky, které obsluhuje palec levé ruky:

Obrázek 8: Detail palcových klapek

²⁶ Milan Holas. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2004, str. 44.

Zde dítě dosáhne jen na levou část klapky, s jejichž pomocí se ovládá spodní rozsah nástroje. Pro obsáhnutí rozsahu nad g^1 je třeba mačkat klapky na pravé straně. Pro rozsah alespoň dvou oktáv nástroje je tedy nutné mít dostatečně velkou ruku. Pro střední polohu by měla být neustále stisknuta pravá dolní klapka, která zajišťuje lepší intonaci a stabilitu tónu. Naštěstí se tóny střední polohy ozývají i bez ní, proto lze jako přechodné řešení užít výše uvedené umístění palce na korpus.

Dle zkušeností Lukáše Kořínka může docházet k situaci, kdy dítě téměř obsáhne všechny palcové klapky, ale při jejich stiskávání dochází k pnutí mezi palcem a prsteníčkem, což má za následek nejenom křečovitě a nepohodlné držení, ale také prsteníček levé ruky ztrácí schopnost zakrýt příslušnou díрку. V tomto případě je vhodné na dítě zbytečně netlačit, a ještě pár měsíců se zapojením palce levé ruky počkat.

Pro porovnání přikládám fotografii ruky již dospělého hráče se stisknutou klapkou pro dobrý ozev, tzv. piano mechanikou. Zde je dobře patrná mezera mezi rukou a korpusem nástroje, kterou u držení dítěte nenajdeme.

Obrázek 9: Ruka dospělého fagotisty s palcem na piano mechanic

1.3.2.2 *Problematické hmaty pravé ruky*

Zde je zachycena pravá ruka žáka zepředu. Ukazováček a prostředníčkem zakrývá dírky, prsteníček a malíček pak obsluhují klapky.

Obrázek 10: Pravá ruka dítěte

Žák malíčkem dosáhne jen na první klapku, která náleží k tónu *F*, ostatní klapky zůstávají mimo dosah prstů, z rozsahu vypadává tón *As*, kterému náleží spodní podlouhlá klapka. Je tedy třeba, aby se tento tón zatím v repertoáru žáka vyskytovat. Ve schématu v kapitole výše uvádím, že existuje alternativní hmat palcem této ruky. Bohužel tato klapka je ale také mimo dosah dítěte.

Pro porovnání opět příkládám ruku dospělého hráče, největší rozdíl oproti ruce dítěte je patrný v pozici ukazováčku:

Obrázek 11: Pravá ruka dospělého fagotisty

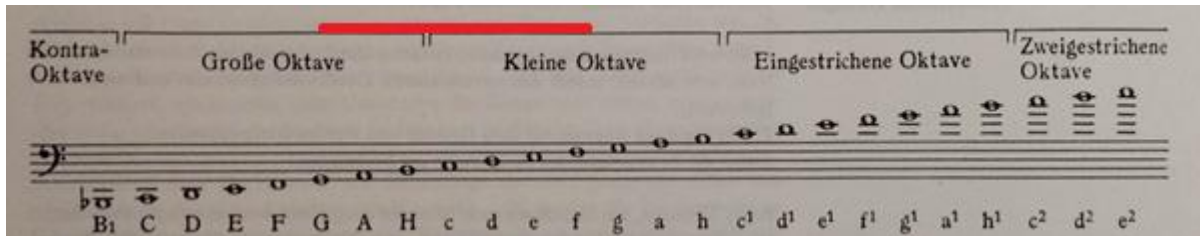
Palec pravé ruky stiskává E klapku, pokud na ni žák dosáhne, může se jeho rozsah rozšířit ještě o tóny *E* a *Fis*. Pro nižší rozsah je vždy třeba mít tuto klapku stisknutou, proto když na ni žák nedosáhne rozsah směrem dolů snížit nelze. Tuto situaci lze ale částečně řešit odstraněním haltru, dítě pak na tuto ale i ostatní klapky může dosáhnout. Haltr je nástavec na němž spočívá pravá ruka hráče, aby při natažení prstů hráč pohodlně zakryl všechny nástrojové díry a stiskl všechny klapky. Jeho smysl je umožnit hráči pohodlné držení nástroje, a hlavně natažení a uvolnění prstů.

Obrázek 12: Pohled na fagot, haltr zakroužkován

1.3.2.3 Zjištěný omezený rozsah

Fagot má plný rozsah od B_1 až po e^2 . Střední poloha nástroje se nachází kolem tónu c a rozsah začátečníka je od tónu G po f . V tomto rozmezí vynecháváme tóny se složitými hmaty či klapkami mimo dosah hráčů, a to tóny *Fis*, *Gis* *cis* a *dis*. Zde je znázorněn rozsah začátečníka z celkových možností nástroje:²⁷

Obrázek 13: Rozsah fagotu se zvýrazněným rozsahem začátečníka

Na toto zjištění navážu ve třetí části této práce, kde se při tvorbě didaktických duet omezují právě na tento tónový rozsah.

²⁷ Werner Seltmann – Günter Angerhöfer. *Das Fagott*. Lipsko: VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, 1977, str. 44.

1.4 Zkušenosti s výukou začátečníků

Jednou z nejvýznamnějších pedagogických osobností u nás je právě Lukáš Kořínek, z jehož dlouholetých zkušeností vyplývají následující poznatky o práci se začátečníky ve hře na fagot, které sdílí na kurzech ČSDN a na konferencích pro vzdělávání pedagogů.²⁸ Shrnutí jeho zkušeností je doplněno o další informace na základě ústního rozhovoru dne 25. 3. 2022 v rámci výuky hry na fagot na Pražské konzervatoři:

Věk dítěte není rozhodující faktor pro začátek hry na fagot, důležitý je zájem a motivace dítěte ke hře. Dnes je praxe nejčastěji stále taková, že žák u učitele fagotu začíná hrát nejprve na zobcovou flétnu a až po roce či dvou dostává fagot. Pedagog si během této přípravy nejen buduje vztah s žákem, ale i s rodiči. Spolupráce všech stran je pro dlouholeté a úspěšné vzdělávání klíčová a tímto způsobem mají možnost se obě strany poznat. Pokud má dítě ve hře na flétnu za sebou velké množství nastudovaného repertoáru a má zájem o fagot, je to velice vhodný kandidát, i za cenu neúplného obsáhnutí rozsahu fagotu. Samozřejmě je ale ideální, aby dosáhlo na všechny klapky, pedagog pak nemusí hledat alternativní způsob výuky.

Oproti klavíru a houslím není problém se změnou držení nástroje v průběhu růstu. U houslí je od útlého věku nutnost fixovat správnou pozici rukou, zde se držení uzpůsobuje schopnostem hráče a s postupem času žák dochází ke správnému držení. Pedagog musí akceptovat, že se dítě nejprve přizpůsobuje nástroji, že správné držení v útlém věku nelze realizovat. Učitel musí z požadavku správného držení ustoupit, byla by chyba se tímto příliš zabývat a tlačit na dítě.

Dnes je praxe na ZUŠ taková, že žák začíná na přípravný nástroj a ve čtvrtém ročníku se profiluje. Tento způsob nastavení umožňuje žákům, kteří mají pomalejší motorický vývoj, dospět bez vnějšího tlaku. Některé děti potřebují čas navíc oproti svým vrstevníkům. Při přechodu na nový nástroj jim je umožněn pomalý začátek od základů, což těmto dětem mnohdy v jejich celkovém hudebním rozvoji prospívá.

Rodiče mají mnohdy obavu, jestli váha nástroje nebývá pro dítě problém. Je třeba dobrý popruh na záda a žák může bez problému hrát. Dítě také nikdy nehraje dlouhé úseky u kuse, z klasické hodiny na ZUŠ žák přibližně 30 minut, zbylý čas hodiny zabere rozbalení a sbalení nástroje, výuka hudební teorie či jiné aktivity. Je vhodné nechat dítě fagot v hodině někdy

²⁸ Lukáš Kořínek. *Metodika a didaktika nástroje, obor hra na fagot. MŠMT NIDV, 2013.*

odložit, hraní lze proložit nějakou doplňkovou aktivitou, nebo se jen udělá krátká pauza na pití. Vhodnou aktivitou je diskuze o správném nátisku a údržbě strojku.

Pedagog musí dítě naučit, jak se má správně starat o nástroj a o strojek. Dítě si může samo strojek uzpůsobit pouhým jeho otevřením a zavřením. Tento úkon na strojku se provádí pouhým stisknutím jeho krčku v ruce, čímž se koriguje tón a ozev strojku. Zacházení se strojkem je něco, čemu pedagog musí v hodině věnovat čas, aby se předešlo problémům v budoucnosti, a hlavně aby si žák doma s dokázal alespoň trochu poradit s nepoddajným strojkem.

Vhodné je také pravidelně uvolňovat nátisk pomocí vydržovaných tónů a různých cvičení, což je dobrá aktivita na konec hodiny. Koncentrace žáka již právě na konci hodiny může uvadat, není vhodné ho zatěžovat novou, nesnadno vstřebatelnou látkou. Cvičení na vydržované tóny lze propojit s nácvikem intonace, kdy učitel hraje tóny na klavír a dítě se snaží doladovat. Obecně se intonace dá u hráčů rozvíjet průběžným nácvikem.

Co se týče strojků, Lukáš Kořínek doporučuje, aby byly dostatečně lehké, tj. takové, na které se velice snadno hraje za cenu bzučivějšího a méně barevného tónu. Snadný ozev je zásadní, hra na nástroj by měla vyžadovat určité úsilí, tvoření tónu by ale nemělo být dřivé.

Požadavek na zdravý tón vede k tomu, že se děti učí hrát silně. Nejprve hrají ostře a bzučivě, ale se správným nastavením a tlakem dechu. Při nácviku intonace a při snaze o kultivaci tónu může naopak docházet k poklesu tlaku dechu a je třeba, aby pedagog našel vhodnou míru mezi ošetřeným tónem a tónem se správnou intenzitou.

Při přednesovém hraní etud a duet není vhodné se příliš zabývat laděním. Samozřejmě je třeba ho ošetřit v konkrétní skladbě u konkrétních tónů, ale v rozumné míře, hlavně u tónů citlivých na správné nastavení nátisku. Některé intonační problémy mohou být způsobeny strojkem, není vhodné se jimi zabývat, protože se strojkem novým se situace úplně změní. Intonace některých tónů se samovolně zlepší časem, je na zkušenostech pedagoga, aby toto rozeznal.

Dle Lukáše Kořínka je pro dlouhodobou úspěšnou výuku klíčové nastavení výukového systému s rodiči. Mnohdy velmi talentovaní žáci bez dostatečné podpory rodičů nemají možnost plně rozvinout své schopnosti a po několika letech od fagotu odchází. Je vhodné s rodiči dobře a otevřeně komunikovat o průběhu učení, aby se předešlo případným nedorozuměním. Je potřeba trpělivost a vytrvalost všech zúčastněných, pedagoga, rodičů i žáka.

2 Literatura pro začátečníky

Ze skladeb pro daný nástroj tvoří samotnou kategorii v repertoáru instruktivní literatura. Instruktivní literaturou se rozumějí kompozice vytvořené s pedagogickým záměrem. Lze je rozdělit do pěti kategorií:²⁹

- průpravná cvičení a elementární etudy: slouží pro osvojení základních technických dovedností a návyků, stupnicí a akordů.
- etudy pracovního charakteru: jejich cílem je rozvoj uměleckých dovedností.
- komorní etudy: jedná se například o čtyřruční etudy pro klavír, nebo drobná dueta u jiných nástrojů.
- přednesové skladby: jsou určeny pro veřejné provozování, mají motivační charakter, kdy student skladbu předvede na žákovském koncertě. Často sem spadají skladby původně určené k jinému účelu.
- koncertní etudy (recitálové provedení): jedná se mnohdy o pokročilejší skladby, často s přesahem nad pedagogický záměr.

Vhodná literatura by měla brát ohled na věk dítěte, měla by být adekvátně obtížná, měla by přihlídnout k rozsahu, jaký je dítě schopno zahrát.³⁰

„Při výběru učiva bychom měli vycházet z toho, co (a jak) vlastně chceme u žáka rozvíjet a usilovat o to, abychom dokázali skloubit jeho aspirační úroveň s jeho konkrétními možnostmi.“³¹

Podle hudebního pedagoga Milana Holase je vývoj dítěte členěn do několika věkových kategorií podle hudebních činností, které je žák schopen pochopit. Rozbor hudebních činností a schopností žáka ve stupních hudebního vývoje, odpovídajících věku začátečníků na fagot, tedy věku 7–14 let, jsou následující:³²

- *„Věk 7–10 let, fáze analyticko-syntetická:
Dochází k upevňování tonálního cítění, rozvíjí se smysl pro vnímání intervalů, rozvíjí se harmonické cítění, schopnost vnímat vícehlasou hudbu a harmonické funkce, rozvíjí se*

²⁹ Milan Holas. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2004, str. 45.

³⁰ Tamtéž, str. 41.

³¹ Tamtéž, str. 43.

³² Tamtéž, str. 44

výrazové prostředky a smysl pro strukturu a symetrii skladby, upevňují se senzomotorické dovednosti.

- *Věk 11–14 let, fáze evoluční:*

Dochází k zvědomování cílů hudebních aktivit, žák se pomocí tvořivé manipulace s hudebním materiálem může dostat k podstatě a významu hudebního sdělení, proniká do sémantémové vrstvy hudebního projevu, dochází k rozvoji hudebně tvořivého myšlení, žák je schopen samostatné analýzy a úsudku v oblasti interpretace.“

Je tedy rozdíl mezi tím, co je třeba rozvíjet u mladšího žáka a co u staršího žáka. Oba mají naprosto odlišné schopnosti a potřeby, i ve vztahu k fagotu. Současný trend výuky fagotu mladších dětí a s přihlédnutím k fyzickým omezením žáků, má za důsledek poptávku po nové literatuře pro začátečníky, která by zohlednila jejich potřeby.

Níže jsou rozebrány jak materiály tradičně užívané k výuce hry na fagot, tak i nové populární učebnice. Přihlíží se k vhodnosti pro malé fagotisty s krátkým palcem levé ruky, kteří jsou stále omezeni rozsahem. Tuto skupinu žáků budu označovat jako cílovou a hledám materiály vhodné právě pro ně.

2.1 Julius Weissenborn: Studie pro fagot³³

Nejužívanější literaturou pro začátečníky v české republice jsou *Studie pro fagot* Julia Weissenborna. Julius Weissenborn byl sólofagotistou v lipském Gewandhausu a pedagogem na místní konzervatoři. Zemřel roku 1880 a za svůj život napsal mnoho instruktivní literatury, která komplexně pokrývá vývoj hráče na fagot.³⁴

Weissenbornovy *Studie* jsou koncipovány pro starší žáky, kteří jsou schopni dosáhnout na všechny klapky nástroje. Lekce postupují rychlým tempem, ze struktury školy vyplývá snaha systematicky obsáhnout široký rozsah nástroje, na kterém následně žák cvičí frázi, artikulaci, různé tóniny, charakter a dynamiku. Pro dítě, které nedosáhne na všechny klapky na fagotu, se tedy záhy v jednotlivých cvičeních objevují tóny mimo rozsah.³⁵

³³ Julius Weissenborn. *Fagottstudien*. Leipzig: C.F. Peters, 1985.

³⁴ *Wikipedia*. [online]. [cit. 29. 3. 2022]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Julius_Weissenborn

³⁵ Julius Weissenborn. *Fagottstudien*. Leipzig: C.F. Peters, 1985.

Konkrétně se žák s nedostatečně velkou rukou dostává mimo svůj rozsah již ve čtvrtém cvičení:

Obrázek 14: Cvičení č. 4 Julia Weissenborna ze sbírky *Fagottstudien*

Pokud pedagog chce tento materiál používat, je nucen k zásahu. Pokud žák například nedosáhne na klapku pro tón *a*, a vyskytne-li se tento tón ve skladbě, je potřeba notu nahradit jinou či ji zcela vyškrtnout. Ve cvičení výše se tón *a* objevuje jen jednou a zde by šel snadno nahradit např. tónem *g* bez újmy na smyslu a hudebním vyznění.

V některých případech ale při zásahu kvůli tónům mimo žákův rozsah dochází ke změně podstaty skladby, kterou autor zamýšlel. Následující ukázka je zaměřena na nácvik oktávového skoku, pokud tón *a* zaměníme, zasahujeme do didaktického cíle skladbičky.

Obrázek 15: Ukázka cvičení č. 8 Julia Weissenborna ze sbírky *Fagottstudien*

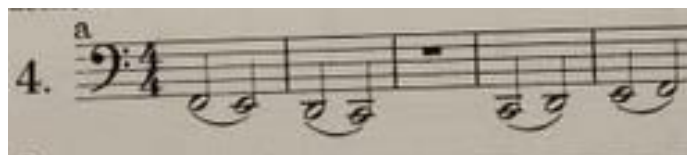
Sbírka je dělena podle artikulací, v jednotlivých oddílech se pak nachází krátké několikařádkové studie, jejichž složitost strmě roste. Pedagog samozřejmě může vybírat jednoduché skladbičky, po několika stránkách se však objevují natolik složité prvky, že pro našeho cílového žáka je tento materiál nehratelný.

Ze střednědobé perspektivy se nejedná o vhodný notový materiál, frekvence problematických tónů houstne a pokud pedagog nechce každé cvičení modifikovat, je nutnost záhy zvolit jiný výukový materiál. Tento materiál je ale zcela jistě vhodný pro starší studenty.

2.2 Karel Pivoňka: Škola hry na fagot³⁶

Karel Pivoňka byl významný český fagotista a pedagog. Zemřel roku 1986 a za svůj život vytvořil mnoho fagotové literatury. Nejvýznamnější jsou jeho *Rytmické etudy, Technické a rytmické studie pro fagot* a *Malé etudy na fagot*. Byl pedagogem na Pražské konzervatoři a AMU, kde vydal skripta *Orchestrální sóla pro fagot*.³⁷ Materiály Karla Pivoňky jsou významné z několika důvodů: je to český autor a jeho díla pro pokročilé fagotisty se často hrají na konzervatořích. Zde je rozbor Školy hry na fagot, která se věnuje úplným začátečníkům.

Škola začíná teoretickým úvodem, kde se žák dozví všechny technické a praktické náležitosti, od správného postoje po informace o strojku. Učebnice pak představuje tetrachordy ze stupnice *C dur* a *F dur* v rozsahu *Gis* až *f₁*. Žák si tento rozsah musí velice rychle osvojit, neboť po úvodních stupnicových cvičení přichází cvičení s intervalovými skoky, a to až oktávovými.

2.3 Werner Seltmann, Günter Angerhöfer: *Das Fagott*³⁸

Das Fagott je kompletní materiál k výuce fagotu, který sestává z celkem šesti dílů, věnujících se začátečníkům, pokročilým, až dokonce i výuce kontrafagotu. Vše je publikováno dvojjazyčně, a to anglicky a německy. Autoři působili v Lipsku jako pedagogové a sólofagotisti, první sešit dokončili vydali v roce 1976.³⁹

První sešit obsahuje přes padesát stran úvodního textu. Rozebírá se zde správný postoj hráče, anatomie dýchacího ústrojí, ale také výroba strojků, historie nástroje, správný nácvik a veškerá potřebná hudební teorie. Tento úsek zahrnuje velice užitečné návodné sekce pro začátečníka, jako je popsání správného nasazení tónu a jeho nácvik, zároveň jsou zde ale popsány značně pokročilé prvky, např. co je hemiola, jejichž znalost pro začátečníka není zásadní.

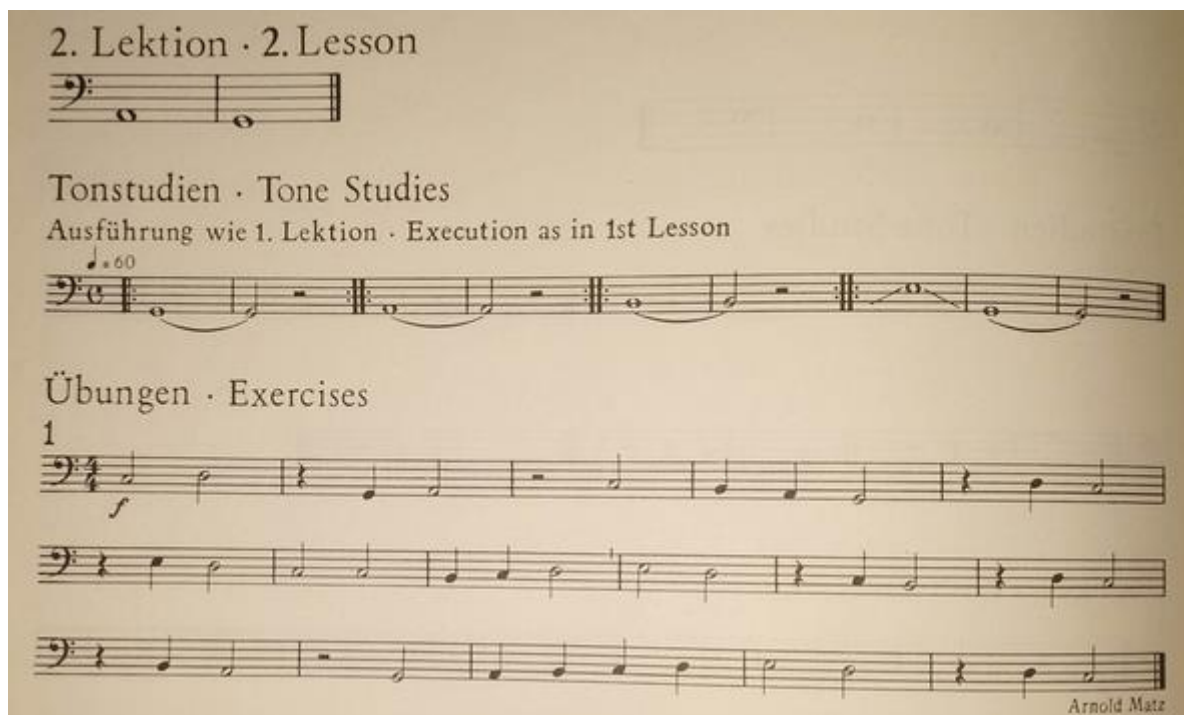
Sbírka je členěna do lekcí, z nichž každá obsahuje tyto prvky:

- představení obsahu lekce formou vypsání nových tónů
- tónové cvičení: obsahuje dlouhé tóny, často v legatu
- technické cvičení: zaměřuje se nasazované tóny, procvičuje intervalové a stupnicové prvky
- cvičení: zde autoři přejímají již existující materiály. Ke každé lekci jsou vybrány tři etudy nebo krátká cvičení k dané problematice a rozsahu. Autory cvičení jsou např. Arnold Matz, Eugéne Jancourt, Karel Pivoňka, Willi Albrecht Reuter a další.
- další: může se jednat o procvičování tenorového klíče, či nové stupnice. Postupně jsou představeny všechny durové a mollové stupnice.

Sbírka se v každé lekci zaměřuje na všechny důležité prvky jako je nácvik udržovaných tónů, artikulace a rozsahu. Bohužel se ale postupuje velice rychle, již třetí lekce je v rozsahu *F až f* a velice záhy přichází problematické tóny *cis* a *As*. Pro starší žáky lze sice vybrat některá cvičení, sbírka ale nešetří složitými rytmy, různorodými taktovými označeními a komplexní artikulací, což může být pro žáky ZUŠ překombinované a příliš složité. Pokud chce pedagog tuto sbírku použít, nezbyvá mu, než vybrat pár vhodných cvičení pro úroveň ZUŠ.

³⁸ Werner Seltmann – Günter Angerhöfer. *Das Fagott*. Lipsko: VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, 1977.

³⁹ Tamtéž, str. 57.

Obrázek 18: Ukázka 2. lekce z učebnice *Das Fagott*

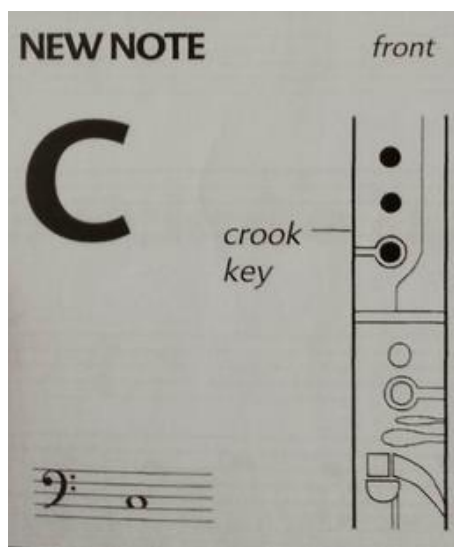
První díl neobsahuje žádná dueta ani motivační přednesové skladbičky. Autoři duetům sice věnují celý šestý díl své školy *Das Fagott*, ale sbírka je pro cílového žáka příliš obtížná. Hráči zde mají možnost vybírat přibližně ze 100 stran sebraných duet, jedná se o různorodou sbírku, obsahující skladby baroka až po skladby 20. století. Pro začátečníky z ní ale bohužel nelze vybrat vůbec nic.

2.4 Jane Sebba: *Abracadabra Bassoon*⁴⁰

Jane Sebba je anglická fagotistka, klavíristka a pedagožka, má za sebou dlouholetou praxi ve své vlastní hudební škole. Jako editorka pro hudební oddělení A&C Black Publishers se podílela na vývoji interaktivních hudebních materiálů pro děti a je autorkou až padesáti sbírek zabývajících se hrou na flétnu, akordeon, a právě i fagot.⁴¹

Sešit etud, cvičení a duet *Abracadabra Bassoon* je moderní učebnice, která ze zde prezentované literatury nejvíce zohledňuje trendy současného vzdělávání. Učebnice místy obsahuje ilustrace, které tematicky doprovázejí nazývaná cvičení. Cvičení jsou krátká a vždy jsou záhy doplněna o duet. Žák se tedy okamžitě učí aplikovat naučený hmat, rozvíjí svou intonaci, rytmické cítění a pedagog má možnost jít příkladem.

Učebnice systematicky rozšiřuje hráčův rozsah. Vždy, když je představen nový tón, je na stránce zobrazen hmat a následují drobné variace na jeho procvičení.

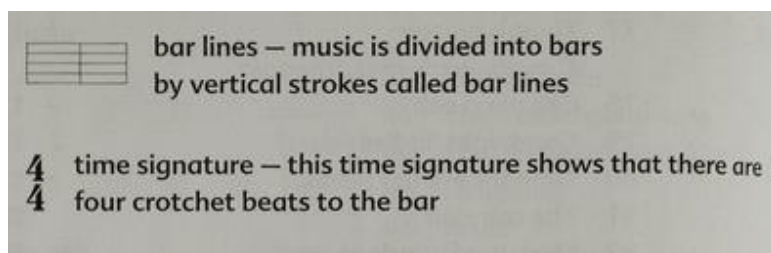
Obrázek 19: Ukázka nových hmatů v učebnici *Abrakadabra Bassoon*

Názvy cvičení jsou hravé, nevýhodou pro české hráče ale je, že učebnice je zatím dostupná pouze v angličtině, takže veškeré komentáře i veselé názvy je potřeba hráči přeložit. Pro příklad uvádím příklady několika názvů: *Homework, Sniff, Lazing*.

⁴⁰ Jane Sebba. *Abrakadabra Bassoon*. London: A&C Black Music, 2001.

⁴¹ *North London festival od Music, Speech and Drama*. [online]. [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://northlondonfestival.org.uk/adjudicator/jane-sebba/>

Učebnice obsahuje i boxy s hudební teorií, jedná se převážně rytmická cvičení ale i všeobecnou hudební teorií.

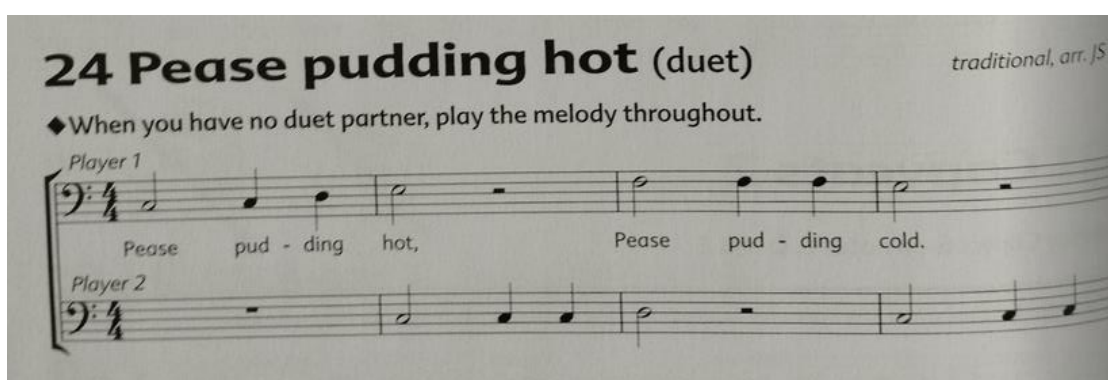

Obrázek 20: Ukázka hudební teorie

První představený tón je *e*, hned poté následují tóny *c* až *f*. Postupně je představen rozsah *F* až *f*, v tomto přístupném rozsahu je prvních 50 cvičení, poté přichází tóny *es* a *fis*, což pro naši cílovou skupinu může být problematické.

Některé skladby jsou pak doplněny textem, který by měl pedagogovi umožnit s žákem procvičovat rytmus hláskováním. Pedagog musí dle své vlastní fantazie naložit s jazykovou překážkou a případně musí doplnit text vlastní.

Dueta, která učebnice obsahuje, začínají od skladbiček na pár tónech, postupně se objevují složitější skladby, jako jsou transkripce barokních skladeb např. od Henryho Purcella či lidových písní. Jedná se ale mnohdy o lidové písně s lokálním významem, které zde v Čechách neznáme.

Obrázek 21: Ukázka dueta v učebnici Abrakadabra Bassoon

Učebnice je celkově skvěle zacílená na mladší žáky, lze ji použít jako základní materiál při výuce fagotu a lidové písně a přednesy může pedagog zajistit jiných zdrojů.

2.5 Sarah Watts: Razzmajazz Bassoon⁴²

Sarah Watts je anglická fagotistka, flétniska, saxofonistka a autorka edukačních materiálů. Za svůj život vydala několik sbírek pro piano, zobcovou flétnu, fagot a další. Autorka studovala klasický fagot, měla ale zájem o jazz a jiné styly hudby, což se dnes odráží v její tvorbě.⁴³

Její sbírku Razzmajazz Bassoon zde zmiňuji z několika důvodů. Jedná se o současný materiál, který podobně jako Abravadabra Bassoon stále nebyl přeložen do češtiny a materiál je skvělým příkladem netradičního pojetí hudebního vzdělávání. Nejedná se o ucelenou školu hry na fagot se systematickým nácvikem a drilem, je to ale materiál pro začátečníky na fagot s obrázky nových tónů, hravými tématy a líbivými melodiemi. Učebnice má přiloženo CD s doprovodem klavíru.

The image shows a page from a music book. At the top left, a black box contains the text "here's D" in white. Below this, the text "This is where it goes on the music" is followed by a musical staff with a bass clef and a single note on the second line. To the right, the text "To play D press the keys coloured black" is accompanied by diagrams of the left and right hands of a bassoon, with specific keys highlighted in black. Below these instructions is the title "TWO AT TWILIGHT" and the text "NOTES USED - E, D". The tempo is marked as quarter note = 112. The music is in 4/4 time and starts with a piano (p) dynamic. The first staff begins with a four-measure rest, followed by a sequence of eighth notes. The second staff starts at measure 8 and continues the sequence. At the bottom, there is a copyright notice: "© Copyright 2003 Kevin Mayhew Ltd. It is illegal to photocopy music." and the page number "2".

Obrázek 22: Ukázka cvičení ze sbírky Razzmajazz

Každé cvičení má klavírní doprovod, učebnice má vyjímatelnou část klavírních partů a pokud je pedagog obratný, může žáka sám v hodině doprovázet na klavír. Skladby na začátku učebnice obsahují jen jeden či dva tóny z rozsahu *c* až *f*. Postupně se ale použitý rozsah rozšiřuje a vyskytují se tóny *G*, *A*, *B*, *H*, *c*, *d*, *e*, *es* a *f*. Nové hmaty jsou vždy zakresleny ve

⁴² Sarah Watts. *Razzmajazz Bassoon: The fun way to learn*. Rattlesden: Kevin Mayhew LTD, 2003.

⁴³ Sarah Watts [online]. [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.sarah-watts.com/about.html>

schématu na začátku stránky viz obr. 20. Cvičení jsou rytmicky i melodicky různorodá, vliv jazzu se projevuje spíše harmoniích v doprovodu klavíru než v melodii nástroje:

Obrázek 23: Ukázka klavírního doprovodu ze sbírky Razzmajazz

Celkově ale doprovod působí vkusně a střídě. Některé skladby z této učebnice se často hrají na fagotových kurzech ČSDN, tyto skladby nezní školně a banálně.

Jelikož tento materiál má velice přehledně shrnuje první snadné tóny na fagot, bude mi zde použitý rozsah nástroje předlohou pro vlastní tvorbu níže.

3 Didaktická dueta

Učitel a žák v procesu vzdělávání mají stejný cíl: zvládnutí různých úkolů, které pomáhají žákovu hudebnímu rozvoji. Mezi učitelem a žákem dochází k několika typům interakcí: interakce didaktická navádí žáka k naučení se dané dovednosti za učitelova řízení vyučovacího procesu a metod výuky. V umělecké oblasti hraje zásadní roli estetická interakce, která formuje vkus, vnímání a hodnoty subjektu. V hudebním vzdělávání je estetická interakce nenahraditelná, jde o přímý prožitek hudby. Často ale dochází ze strany učitele k nadužívání slovního výkladu a přehnané intelektualizaci látky, místo sepětí se s konkrétní skladbou.⁴⁴

Ve výuce hudební výchovy obecně je několik hudebních zásad, které je nutno dodržovat. Zcela zásadní v oblasti interakce učitele a žáka je princip názornosti. Hudba je velice abstraktní, a tak je ve všech fázích hudebního vývoje předvedení činnosti učitelem žádoucí a vhodné. Učitel názorně předvádí kvalitní výkon, dítě se tak setkává s živou hudbou umožňující hlubší emoční prožitek, který vede k motivaci nápodoby.⁴⁵

Dle mých zkušeností s výukou zobcové flétny dítě mnohdy na výuku přichází unavené, roztěkané a neochotné spolupracovat. Je pak na pedagogovi, jak bude s žákem pracovat, aby byla hodina zaplněna nějakou smysluplnou aktivitou. Neosvědčilo se mi tlačit unavené žáky do nových aktivit, které jsou intelektuálně namáhavé. Žák ve špatném rozpoložení se nechce podílet na aktivitách v hodině a učitel ho musí všelijak přesvědčovat k zapojení se. Tito žáci ale naopak dobře reagovali na aktivitu, která upevňovala jejich již nabyté dovednosti. Při opakování byli pak často uspokojeni pocitem, že se jim daří, na což se následně dalo navázat novou látkou. V takovéto situaci byla vhodným nástrojem dueta. Při procházení notového materiálu pro začínající fagotisty jsem došla k závěru, že není dostatek duet pro úplné začátečníky, kteří se potýkají s omezeným rozsahem nástroje kvůli svým krátkým prstům. Protože dueta jsou důležitou a hodnotnou součástí výukového procesu, rozhodla jsem se vytvořit deset didaktických duet, která bych mohla v budoucnu využít s žáky.

⁴⁴ Milan Holas. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2004, str. 47.

⁴⁵ František Sedlák a kolektiv. *Didaktika hudební výchovy na druhém stupni základní školy*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, str. 87.

3.1 Vlastní materiály

Při tvorbě vlastních duet byl zásadní rozsah skladeb, ty by měly být v rozsahu *F až f*, neměly by se ale ještě objevovat tóny *Fis*, *As*, *cis* a *es*. Na základě již existujících duet vyskytujících se v učebnicích jsem se omezila na 8 až 16 taktů délky. Jedná se o tonální skladbičky a po harmonické stránce se omezují na základní harmonické funkce, aby ani po této stránce skladba nebyla příliš složitá. Formou se jedná o jednoduché písňové formy, často s návratem a náznakem středního dílu. Celkově jsem se snažila imitovat lidové písně obecně, jelikož jsou dobrou inspirací pro krátké, hudebně ucelené a smysluplné celky. Na základě výše rozebíraných učebnic jsem se rozhodla pro hravé názvy duet jako *Lenoch na lenošce* či *Dobré ráno*.

Každá skladbička se zaměřuje na nějaký prvek, který si klade za cíl procvičit. Zapoujuji dvoudobá, třídobá a čtyřdobá taktová označení, snažím se o různý charakter a tóninu skladeb, ačkoliv ve většině případů je skladba v C dur, či F dur.

Důležité jsou také krátké fráze a dostatek času pro správný nádech. Na nádech nechávám většinou dvě doby, na první z nich je výdech, na druhou nádech. Při tvorbě duet pak mnohdy dochází k následujícím rytmickým korekcím:

Obrázek 24: Zde je jen jedna doba na nádech

Obrázek 25: Zde opraveno na dvě volné doby na nádech

Vyhýbám se také složitějším rytmům, cílem je, aby se materiál dal zahrát bez přílišného množství korekcí. Pokud by duet bylo více, kromě zařazování nových tónů bych právě po rytmické stránce volila složitější konstrukce.

Zatím nemám zkušenost s výukou hry na fagot, pouze s výukou na zobcovou flétnu, proto je třeba brát mnou zhotovený materiál s rezervou. Bez zkušenosti se ne zcela snadno odhaduje,

keré prvky je třeba se začátečníkem procvičovat a nevím přesně, co konkrétně dělá žákům potíže. Vycházím hlavně ze své vlastní zkušenosti s hrou na fagot, jelikož jsem ale začala hrát až v dospělém věku, tak ani moje zkušenost není navádějící.

Obsah jednotlivých duet rozebírám v následujícím úseku. Pro přehlednost dueta pouze čísluji, ale v příloze, která je ve formě krátké sbírky, jsou pak uvedena s číslem a celým názvem.

3.2 Dueto I a II

První dvě dueta obsahují pouze tóny *c* až *f*. V obou jsem použila stejný hudební materiál, první skladba je ale čtyřdobá, druhá třidobá. Předpokládám, že žák bude vše schopen okamžitě zahrát, je zde ale příležitost pro pedagoga tento materiál využít dle potřeby, lze řešit správné nádechy, nasazení tónu, lze přidat legato či skladbu hrát s různým charakterem.

Obrázek 27: Ukázka dueta I

Obrázek 26: Ukázka dueta II

Dobrý nápad je také přehrát obě skladbičky za sebou, a pak udělat hudební hádanku, kdy žák z prvních taktů bude muset poznat, jestli se hraje I., nebo II. dueto a vzápětí se přidat.

V momentě, kdy se žák naučí hrát tón *es*, lze skladbu zahrát v mollové tónině a materiál použít jako podklad k zodpovězení si otázek ohledně charakteru durové a mollové skladby.

3.3 Dueto III

Třetí skladbička zapojuje i tón *H*, a soustředí se na procvičení terciových skoků na jednoduché osmitaktovém úseku.

Obrázek 28: Ukázka dueta III

Nejsou použity žádná legata, předpokládám jejich možné užití dle individuálních potřeb žáka.

3.4 Dueto IV a V

Následující dvě dueta jsou v mollové tónině, první z nich ve tříčtvrtovém taktu a druhé ve čtyřčtvrtovém. Homogenní rytmus v hlasu žáka i pedagoga zaručuje jednoduchý nácvik, při nové látce je pro žáky mnohdy komplikované hrát svůj samostatný rytmus.

Obrázek 29: Ukázka dueta VI

Zařadila jsem terciové spoje a jednoduché sekundové sekvence pro nácvik koordinace prstů:

Obrázek 30: Variace melodie v duetu IV

Obě dueta jsou variace na shodném harmonickém podkladu, v duetu V pedagog doprovází a žák hraje jednoduchou stupnicovou melodií:

Obrázek 31: Ukázka dueta V

Samozřejmě lze přidat libovolné artikulace, případně skladbu hrát v několika rozdílných tempech dle schopností žáka.

3.5 Dueto VI

Zde žák procvičuje dlouhé tóny ve velmi pomalém tempu. Jedná se o cvičení na vydržované tóny interaktivní formou. Opět jsou poskytnuty vždy dvě volné doby na nádech a výdech,

Obrázek 32: Ukázka dueta VI

učitelův hlas je rytmicky shodný s žákovým partem, aby pedagog snadno mohl jít příkladem. Dle potřeby lze dopsat legata.

3.6 Dueto VII

Toto dueto je delší než ostatní, má střední díl v odlišném charakteru a návrat s variovanou melodií. Díly jsou odděleny dvojčarami pro snadný nácvik. Dle potřeby lze doplnit dynamiku, je zde prostor k uvažování nad frází a ošetření a kultivaci tónů. Charakter skladeb by měl být taneční a odlehčený.

Obrázek 33: Ukázka dueta VII

Obrázek 34: Variovaná melodie v duetu VII

3.7 Dueto VIII

Zde jsem zvolila dvoučtvrtový takt a rytmizaci čtvrtová a dvě osminové noty. Opět je rytmus homogenní v obou hlasech a pedagog vedením fráze může žáka inspirovat. Nově je použit i tón *b*. Tuto skladbičku bych použila na závěr hodiny, kdy se žák tento nový hmat naučí, nezařadila jsem žádné stupnicové postupy a student by měl být schopen těchto pár taktů ihned zahrát.

Obrázek 35: Ukázka dueta VIII

Závěr

V této práci jsem se zabývala specifickými problémy, se kterými se potýká začátečník na fagot. Popsala jsem, jak se snižování věku, kdy dítě začíná na fagot hrát, promítá do omezení rozsahu nástroje a proč jsou potřeba nové výukové materiály, které by toto zohledňovaly.

Velkou část jsem věnovala mapování problematických hmatů. Snažila jsem, aby bylo i pro laika uchopitelné, s čím a proč se mladý začátečník ve hře na fagot potýká.

Na základě výše uvedeného jsem se věnovala tvorbě vlastních didaktických duet. Celkem vzniklo 10 skladbiček, které budou k dispozici veřejně všem učitelům fagotu. Jelikož ale s výukou fagotu nemám zatím zkušenost, je jejich obsah odvozen z teoretických poznatků a předpokladů. Doufám, že jejich kvalitu a vzdělávací význam budu při své případné budoucí pedagogické kariéře schopná posoudit. I kdyby se materiál ukázal jako v praxi nepoužitelný, ověřila jsem si, že pro tvorbu didaktických duet je třeba hluboká znalost nástroje a dlouholetá zkušenost s výukou fagotu, jinak se nepadno hledá, co je pro žáka podstatné.

Zdroje

Knižní zdroje

Atarah Ben-Tovim – Douglas Boyd. *Hudební nástroj a naše dítě: Vyberte svému dítěti nejvhodnější nástroj*. Praha: Nakladatelství Portál, 2007.

František Sedlák a kolektiv. *Didaktika hudební výchovy na druhém stupni základní školy*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

Kateřina Kmínková. *Výuka hry na hoboj a fagot na ZUŠ v České republice*. Diplomová práce. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, 2017.

Lukáš Kořínek. *Metodika a didaktika nástroje, obor hra na fagot*. MŠMT NIDV, 2013.

Mária Michaela Nejezchlebová. *Fagot na konzervatoři v Plzni*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra hudební kultury, 2015.

Milan Holas. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2004.

Notové materiály

Jane Sebba. *Abrakadabra Bassoon*. London: A&C Black Music, 2001.

Julius Weissenborn. *Fagottstudien*. Leipzig: C.F. Peters, 1985.

Julius Weissenborn. *Praktische Fagott-Schule*. Lipsko: Robert Forberg Musikverlag, 1920.

Karel Pivoňka. *Škola hry na fagot*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění Praha, 1954.

Sarah Watts. *Razzamajazz Bassoon: The fun way to learn*. Rattlesden: Kevin Mayhew LTD, 2003.

Werner Seltmann – Günter Angerhöfer. *Das Fagott*. Lipsko: VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, 1977.

Internetové zdroje

Anselma Musik [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z:

http://fagottino.de/literatur_d.html

Český spolek dvouplátkových nástrojů [online]. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z:

<http://www.csdn.cz/>

Český spolek dvouplátkových nástrojů [online]. [cit. 3. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://csdn.cz/o-nas/>

Fagonello [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z:

http://fagonello.de/Konzept_en.htm

Fagotové strojky [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.fagotovestrojky.cz/24-fagotove-strojky>

Fagotové strojky [online]. [cit. 25. 4. 2022]. Dostupné z:

https://www.fagotovestrojky.cz/lang-en/9_guntram-wolf

Guntram Wolf [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.guntramwolf.de/de/instrumente/kinder/fagottini>

Kytary.cz [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://kytary.cz/dechy/hoboje-a-fagoty/>

North London festival od Music, Speech and Drama. [online]. [cit. 15. 4. 2022].

Dostupné z: <https://northlondonfestival.org.uk/adjudicator/jane-sebba/>

Sarah Watts [online]. [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.sarah-watts.com/about.html>

Wikipedia [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Standard Bassoon Fingering Keys Diagram.png](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Standard_Bassoon_Fingering_Keys_Diagram.png)

Wikipedia. [online]. [cit. 29. 3. 2022]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/Julius_Weissenborn

Základní umělecká škola Jana Hanuše, Praha 6 [online]. [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.zuspraha6.net/wp-content/uploads/2021/09/SKOLNE-2021-2022.pdf>

Základní umělecká škola Jana Hanuše, Praha 6 [online]. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.zuspraha6.net/hudebni-obor/dechove-nastroje/fagot/>

Základní umělecká škola Ostrov [online]. [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://www.zusostrov.cz/pujcovne-cs.html>

Základní umělecká škola Poděbrady [online]. [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z:

<https://zus-podebrady.cz/index.php/o-skole/pujcovne/>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Výuka fagotu na ZUŠ	5
Obrázek 2: ČSDN na Dvouplátkovém sympoziu v roce 2019	7
Obrázek 3: Mladí fagotisté na Letní dvouplátkové akademii 2021.....	8
Obrázek 4: Schéma fagotu	13
Obrázek 5: Schéma klapek na fagotu	14
Obrázek 6: Levá ruka dítěte zepředu	15
Obrázek 7: Levá ruka dítěte zezadu	15
Obrázek 8: Detail palcových klapek	16
Obrázek 9: Ruka dospělého fagotisty s palcem na piano mechanice	17
Obrázek 10: Pravá ruka dítěte.....	18
Obrázek 11: Pravá ruka dospělého fagotisty	19
Obrázek 12: Pohled na fagot, haltr zakroužkován	19
Obrázek 13: Rozsah fagotu se zvýrazněným rozsahem začátečníka	20
Obrázek 14: Cvičení č. 4 Julia Weissenborna ze sbírky Fagottstudien.....	25
Obrázek 15: Ukázka cvičení č. 8 Julia Weissenborna ze sbírky Fagottstudien.....	25
Obrázek 16: Ukázka ze 4. cvičení	26
Obrázek 17: Ukázka rytmického cvičení s komentářem	26
Obrázek 18: Ukázka 2. lekce z učebnice Das Fagott.....	28
Obrázek 19: Ukázka nových hmatů v učebnici Abrakadabra Bassoon	29
Obrázek 20: Ukázka hudební teorie	30
Obrázek 21: Ukázka dueta v učebnici Abrakadabra Bassoon	30
Obrázek 22: Ukázka cvičení ze sbírky Razzmajazz.....	31
Obrázek 23: Ukázka klavírního doprovodu ze sbírky Razzmajazz	32
Obrázek 24: Zde je jen jedna doba na nádech	34
Obrázek 25: Zde opraveno na dvě volné doby na nádech.....	34
Obrázek 26: Ukázka dueta II.....	35
Obrázek 27: Ukázka dueta I.....	35
Obrázek 28: Ukázka dueta III.....	35
Obrázek 29: Ukázka dueta VI	36
Obrázek 30: Variace melodie v duetu IV	36

Obrázek 31: Ukázka dueta V	36
Obrázek 32: Ukázka dueta VI	36
Obrázek 33: Ukázka dueta VII	37
Obrázek 34: Variovaná melodie v duetu VII.....	37
Obrázek 35: Ukázka dueta VIII	37
Obrázek 36: Ukázka dueta IX.....	38
Obrázek 37: Ukázka dueta X.....	38

Seznam příloh

Deset krátkých duet pro dva fagoty

Deset krátkých duet pro dva fagoty

Iva Burýšková

Praha 2022

Úvod

Deset krátkých duet pro dva fagoty vzniklo na popud fagotisty a pedagoga Lukáše Kořínka jako součást mé absolventské práce *Výuka fagotu s přihlédnutím k fyzickým omezením dítěte* v roce 2022 na Pražské konzervatoři. Sbírka je volně k dispozici všem nadšencům hry na fagot.

Jedná se o první nepřepracovanou verzi a jelikož s výukou fagotu nemám osobní zkušenost je možné, že bude třeba dalších zásahů a úprav.

Iva Burýšková

III Svačina

Andante

The first system of music for 'Svačina' consists of two staves in 4/4 time. The upper staff contains a melodic line with quarter notes and rests. The lower staff provides a harmonic accompaniment with quarter notes and rests.

5

The second system of music for 'Svačina' consists of two staves in 4/4 time. The upper staff continues the melodic line, ending with a whole note. The lower staff continues the accompaniment, ending with a whole note.

IV Podvečerní dýchánek

Andante

The first system of music for 'Podvečerní dýchánek' consists of two staves in 3/4 time. The upper staff features a melodic line with quarter notes and eighth notes. The lower staff provides a harmonic accompaniment with quarter notes and eighth notes.

7

The second system of music for 'Podvečerní dýchánek' consists of two staves in 3/4 time. The upper staff continues the melodic line with eighth notes and quarter notes. The lower staff continues the accompaniment with quarter notes and eighth notes.

12

The third system of music for 'Podvečerní dýchánek' consists of two staves in 3/4 time. The upper staff continues the melodic line with quarter notes and eighth notes. The lower staff continues the accompaniment with quarter notes and eighth notes.

V Dobíhání autobusu

Allegro

6

VI Lenoch na lenošce

Adagio

7

..

VII Procházka

Andante

Musical notation for measures 1-7. The piece is in 3/4 time and marked 'Andante'. The notation consists of two staves, both in bass clef. The melody in the upper staff begins with a quarter note G, followed by quarter notes A, B, and C. The lower staff provides a harmonic accompaniment with quarter notes G, A, and B.

8

Musical notation for measures 8-15. The upper staff continues the melody with a quarter rest in measure 8, followed by quarter notes G, A, B, and C. The lower staff continues the accompaniment with quarter notes G, A, B, and C.

16

Musical notation for measures 16-22. The upper staff features a quarter rest in measure 16, followed by a dotted half note G. The lower staff continues with quarter notes G, A, B, and C.

23

Musical notation for measures 23-30. The upper staff continues the melody with quarter notes G, A, B, and C. The lower staff continues the accompaniment with quarter notes G, A, B, and C.

VIII Vstávání

Andante

Two staves of musical notation in bass clef, 2/4 time signature, and one flat key signature. The first staff contains a melody of quarter and eighth notes, ending with a quarter rest. The second staff provides a harmonic accompaniment with a similar rhythmic pattern.

9

Two staves of musical notation continuing the piece. The first staff continues the melody, and the second staff continues the accompaniment. The system concludes with a double bar line.

IX Na houpačce

Lento

Two staves of musical notation in bass clef, 4/4 time signature, and one flat key signature. The first staff features a melody with a mix of quarter and eighth notes, including some rests. The second staff provides a simple accompaniment with a steady quarter-note bass line.

9

Two staves of musical notation continuing the piece. The first staff continues the melody, and the second staff continues the accompaniment. The system concludes with a double bar line.

16

Two staves of musical notation for the final system. The first staff continues the melody, and the second staff continues the accompaniment. The system concludes with a double bar line.

X
Už budou prázdniny!

The first system of music consists of two staves in 4/4 time. The upper staff begins with a treble clef and contains a melody of quarter and eighth notes, including a triplet of eighth notes. The lower staff begins with a bass clef and contains a bass line of quarter notes.

7

The second system of music consists of two staves in 4/4 time. The upper staff begins with a treble clef and contains a melody of quarter and eighth notes, ending with a double bar line. The lower staff begins with a bass clef and contains a bass line of quarter notes, ending with a double bar line.